

L' ESPAI URBÀ. LES CIUTATS

LOURDES ESCOBAR. Material per a 2n i 3r d' ESO

ÍNDEX

1- INTRODUCCIÓ

2- EL CONCEPTE DE CIUTAT

3- FUNCIONS URBANES

4- LA MORFOLOGIA URBANA

5- EL CREIXEMENT URBÀ AL LLARG DEL TEMPS

6- UN MÓN DE GRANS CIUTATS

7- EL CAS CATALÀ

8- ELS PRINCIPALS PROBLEMES DE LES CIUTATS

1. INTRODUCCIÓ

- Les **ciutats** són llocs on es concentra la població i les seves activitats. Les ciutats centralitzen una sèrie de **funcions urbanes** i un gran nombre de **serveis**.
- Sovint el lloc on se situa una ciutat condiciona la seva forma i les seves característiques ambientals i culturals.
- Avui les ciutats solen tenir uns límits difícils d'establir ja que els edificis i el traçat dels carrers poden arribar a formar extenses àrees urbanitzades. **Ciutat difusa**

2. EL CONCEPTE DE CIUTAT

- Existeixen diversos factors per definir el concepte de **ciutat**:
- La **quantitat d'habitants**. A Espanya es considera ciutat o població urbana a partir dels 10.000 habitants, població semiurbana de 2.000 a 10.000 habitants, i població rural menys de 2.000 habitants.
- L'**activitat econòmica**: la població urbana es dedica, majoritàriament, a activitats relacionades amb els sectors secundari i terciari.

- La **forma o morfologia urbana**: la realitat urbana es relaciona amb un medi construït i amb espais densament ocupats.
- L'**estil de vida**: la ciutat és un lloc de trobada entre persones i d'intercanvi de productes i idees. Les ciutats han deixat de ser una simple concentració de població i s'han convertit en centre de transformació cultural, política i econòmica.

3. LES FUNCIONS URBANES

- **Funció politicomilitar.** Moltes ciutats tenen l'origen en una funció militar de defensa i protecció a causa del lloc estratègic que ocupaven, i des del qual era fàcil defensar-se.
- **Funció administrativa i de serveis.** Habitualment aquesta funció es realitza a les parts més centríques del nucli urbà. També a àrees de nova creació o a barris antics, abans degradats i ara recuperats. Coincideix amb pocs habitatges i indústries.

Funció comercial i financera. Les ciutats que estan ben comunicades exerceixen una funció comercial que es coneix com la seva àrea de mercat. Actualment les ciutats són llocs privilegiats i molt desitjats. Concentren les seus de bancs, borses i mercats financers. Són centres d'innovació i serveis i les més importants controlen la gran majoria d'intercanvis comercials (informació, tecnologia, capitals, productes...). Nova York, París, Hong Kong, Londres, Tòquio, Los Angeles... que es coneixen com a **ciutats globals**, són centres indiscutibles de l'economia mundial.

Grans ciutats com Londres s'han convertit en llocs privilegiats i molt desitjats a causa del gran volum d'inversions que concentren i del poder de decisió mundial que tenen.

- **Funció industrial.** Moltes ciutats han crescut gràcies a la implantació d'indústries. Avui però la tendència és retirar-les cap a les afores.
- **Funció cultural, turística i d'oci.** Hi ha ciutats que s'han convertit en centres d'atracció per la seva arquitectura, llegat històric, museus, restaurants, espais de divertiment...
- **Funció residencial i convivencial.**
- **Funció religiosa.** Hi ha ciutats que són punt de destí de pelegrinatges religiosos.

Barcelona és una de les ciutats del món que es promocionen a través de l'arquitectura espectacular dels seus edificis singulars.

Roma és centre religiós catòlic mundial.

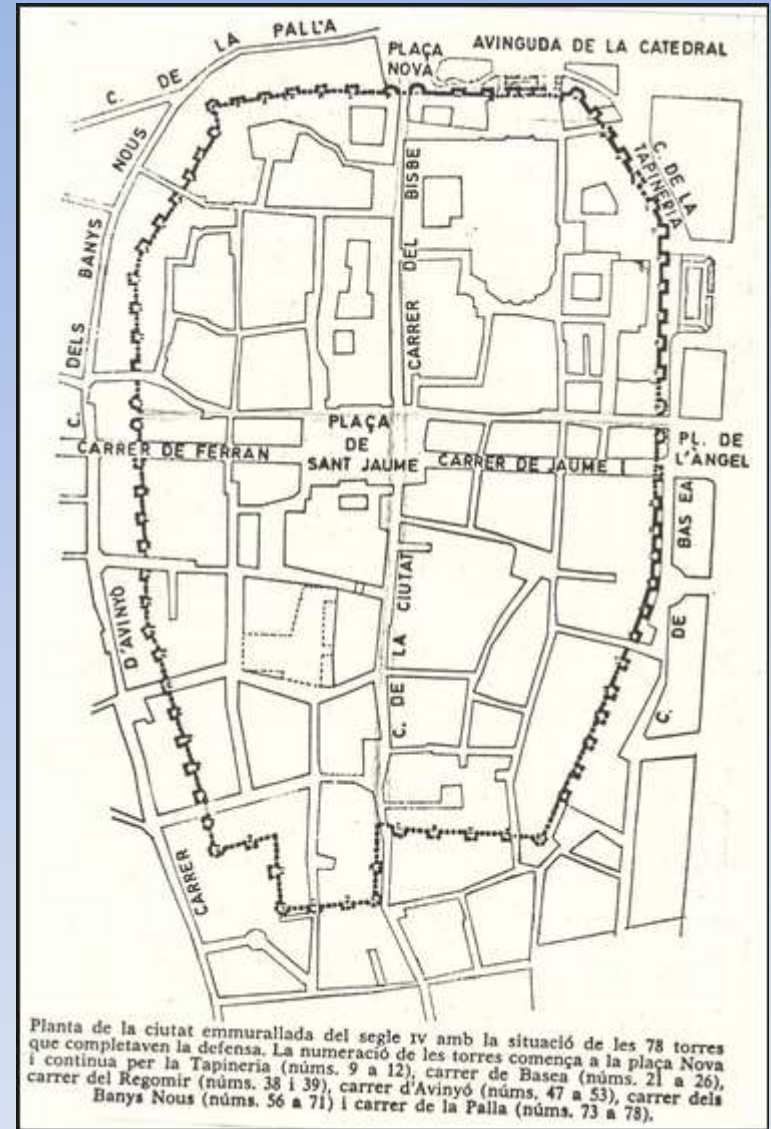
4. LA MORFOLOGIA URBANA

4.1. LA TRAMA URBANA

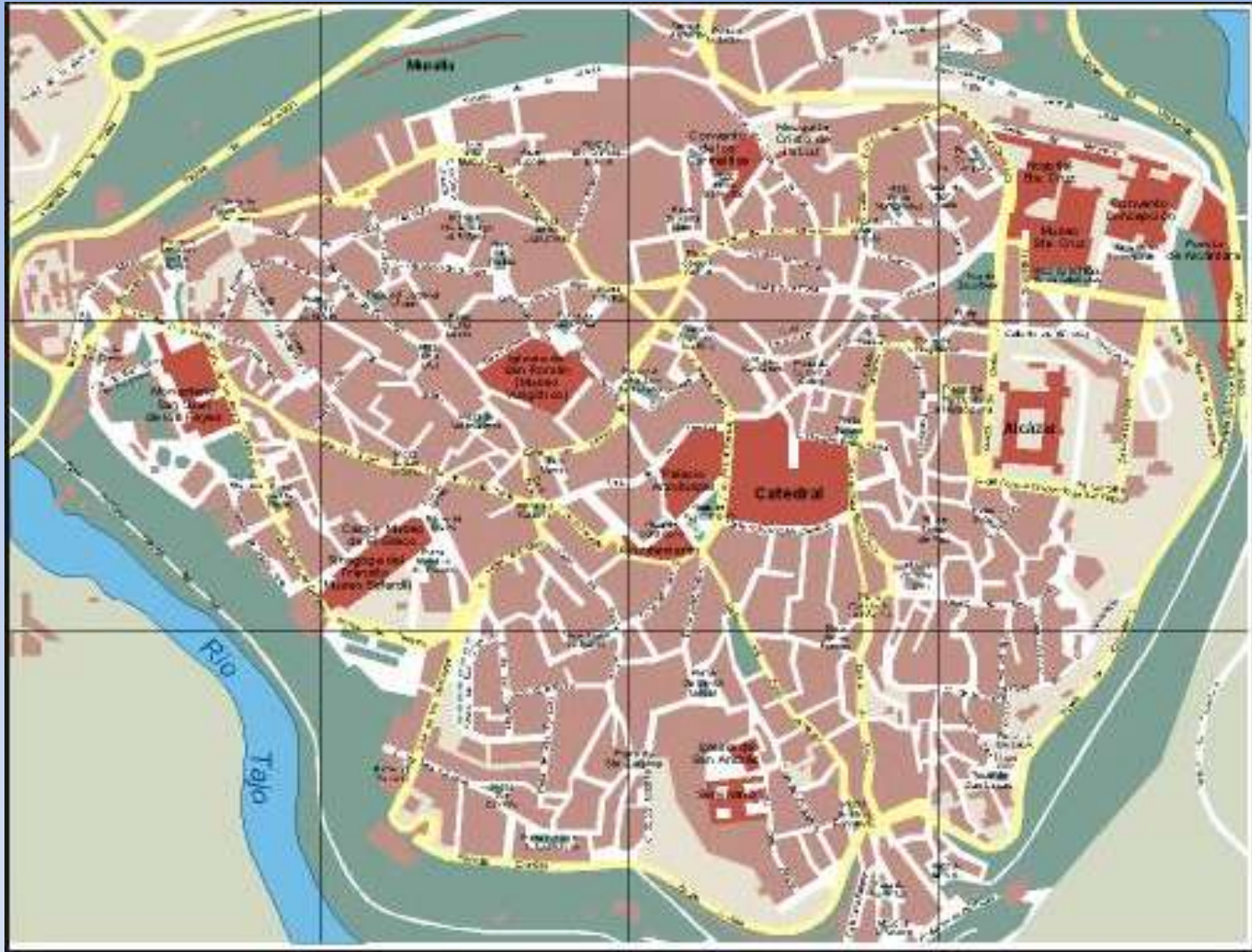
- La **morfologia urbana** estudia la ciutat tenint en compte la distribució dels seus carrers i edificis, és a dir, la seva **trama urbana**.
- El **pla urbà** és la representació gràfica, a escala, d'una ciutat.
- A gairebé totes les ciutats europees, si es mira el pla urbà es poden diferenciar: el **barri antic**, l'**eixample** i els **barris perifèrics**.

4.2 EL BARRI ANTIC

- El **barri antic** es correspon normalment amb el **centre històric** de la ciutat.
- El **pla irregular** és propi dels centres històrics i mostra una trama densa, intricada i irregular amb carrers estrets.

Barcelona del segle IV

Barri antic de València

4.3 ELS EIXAMPLES

- Al segle XIX la població de moltes ciutats europees va créixer molt a causa de la industrialització.
- Una gran majoria de ciutats van optar per ampliar la seva trama urbana d'una forma **planificada**, sorgint així els **eixamples**. Poden tenir plans:
 - **El pla radiocèntric**. La ciutat s'organitza entorn d'un punt central a partir del qual es projecten els carrers com si fossin els **raigs** de la roda d'una bicicleta.
 - **El pla ortogonal o reticular**. El traçat dels carrers es talla perpendicularment, creant una forma de quadrícula.

Casc antic i eixample

Plànol de quadrícula

Plànol irregular

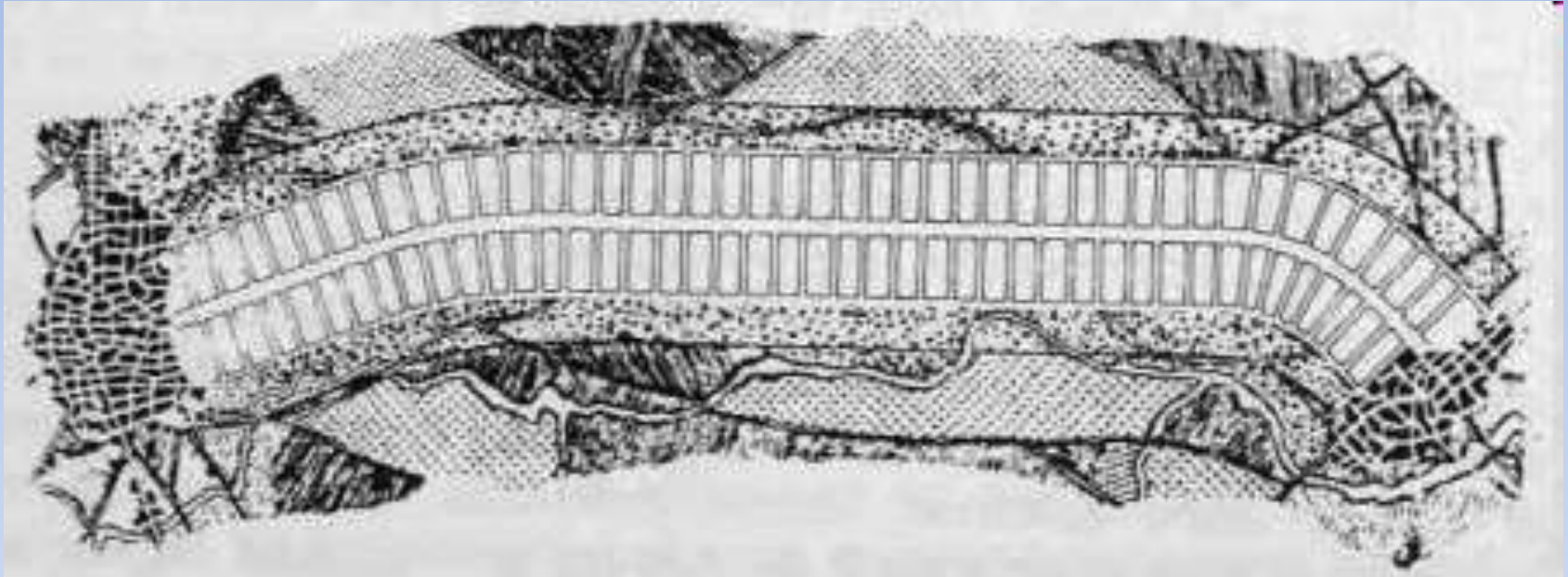
Plànol radiocèntric. París

Plànol radiocèntric. Ciutat de Vitòria

Plànol lineal. La ciutat s'organitza a banda i banda d' d' un element central que pot ser una avinguda, un riu, una carretera...

Plànol lineal

4.4 ELS BARRIS PERIFÈRICS

- Es poden distingir tres tipus de **barris perifèrics**:
- Els barris perifèrics formats per **grans blocs de vivendes** obreres amb capacitat per a molta població.
- Els barris perifèrics que adopten una morfologia de **ciutat jardí**, atès que la tipologia d'edificis és de cases unifamiliars amb amplis espais reservats per a zones verdes.
- Els espais massificats, d'autoconstrucció, sense serveis... Bidonvilles, faveles, slums...

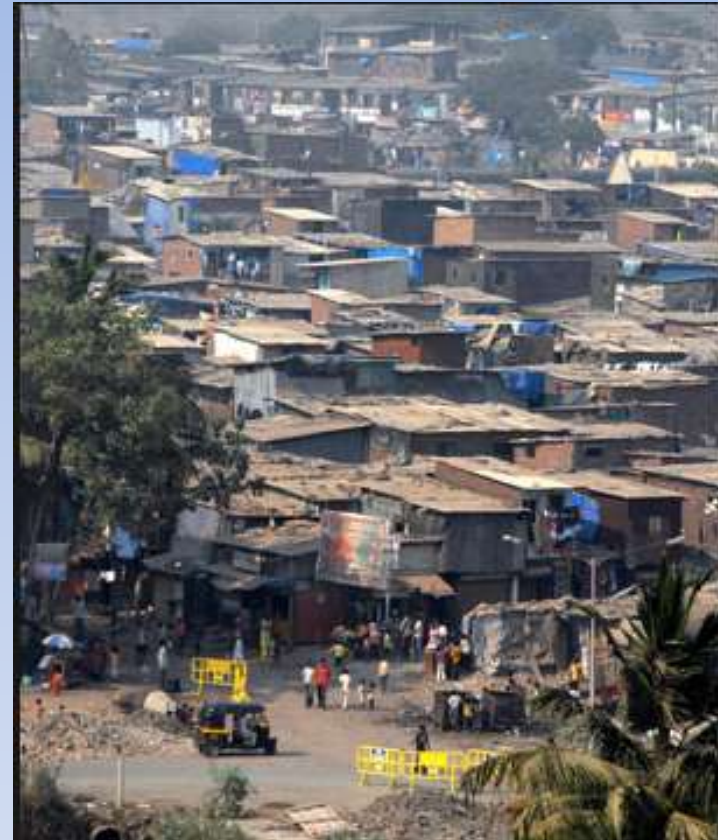

En el món anglosaxó: suburb (suburbi) :
àrea residencial

Bidonville

Suburbi. Barri xinés

Bombay

Polígon de vivendes. Bellvitge. Hospitalet.

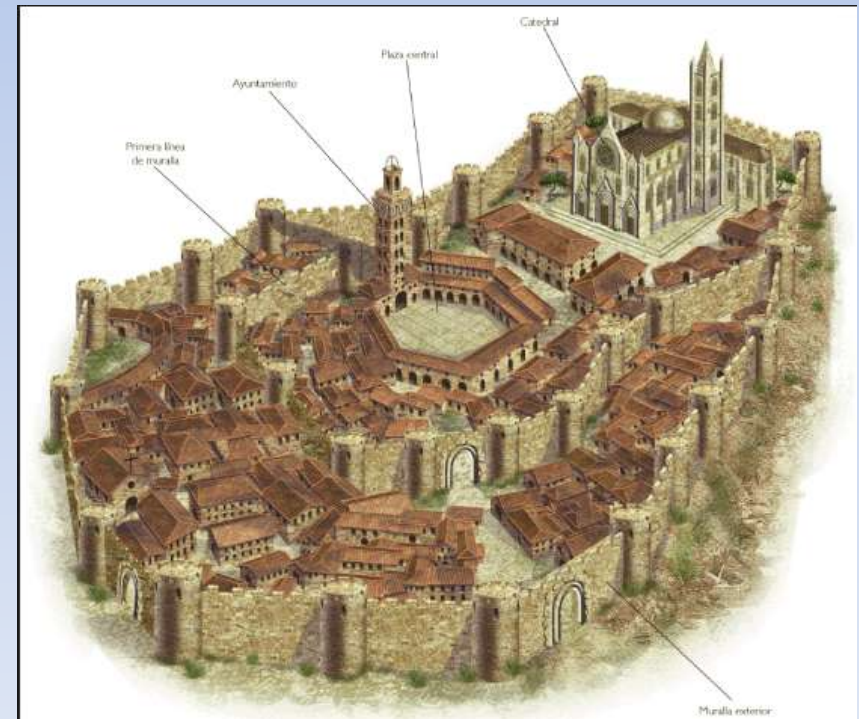
5. EL CREIXEMENT URBÀ AL LLARG DEL TEMPS

5.1 LA CIUTAT PREINDUSTRIAL

- Fins al segle XIX, moltes ciutats europees van ser petits nuclis aïllats enmig d'extensos territoris que es relacionaven entre si gràcies a una escassa xarxa de transports.
- **La ciutat antiga: Grècia i Roma.** Els grecs i els romans van crear moltes ciutats per tot el Mediterrani a mesura que van anar creant colònies o als territoris que conquerien.
- **La ciutat medieval.** A l'Edat Mitjana les ciutats eren petites i estaven envoltades de muralles per a la seva defensa i seguretat.

Ciutat medieval

5.2 LA CIUTAT INDUSTRIAL

- Amb la Revolució Industrial, l'economia basada en l'agricultura va deixar pas a la indústria.
- Les activitats industrials suposen la construcció de grans edificis: les **fàbriques**.
- Les fàbriques transformen totalment el paisatge.
- L'arribada massiva de treballadors des de zones rurals buscant feina i millors condicions de vida comporta la destrucció de les muralles i explica el creixement dels **eixamples**.

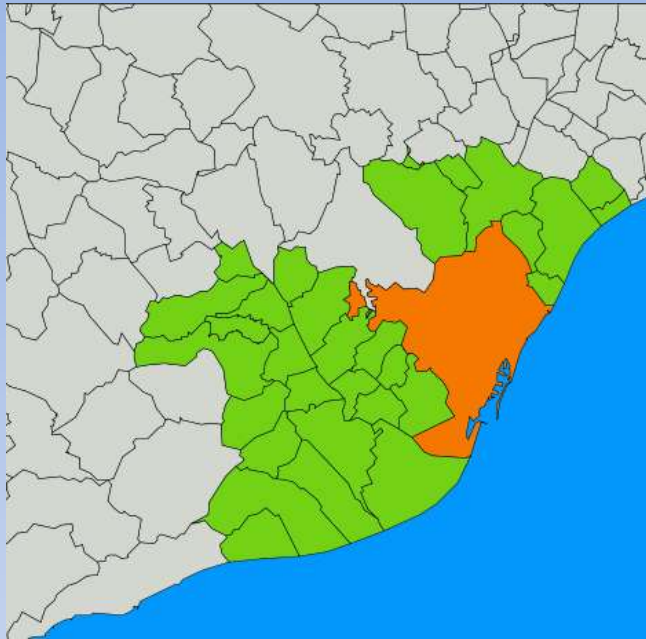
L' accident (1926) de Laurence Stephen Lowry.

5.3 LA CIUTAT POSTINDUSTRIAL

- A finals del segle XX, el preu elevat del sòl al centre de les ciutats i les facilitats en les comunicacions i transports van expandir moltes activitats industrials.
- Aquestes van anar des de l'interior de la ciutat cap a emplaçaments perifèrics, com els **polígons industrials**, cap a llocs millor comunicats, o les van traslladar a països amb mà d'obra barata. Aquest procés s'ha acompanyat de l'aparició de llocs d'innovació anomenats **parcs tecnològics**, que treballen en col·laboració amb centres d'investigació i universitats.
- Les persones, les activitats i els equipaments s'escampen per un territori molt més extens que el dels límits d'una sola ciutat, sorgint així les **àrees** o **regions metropolitanes**. Els límits entre la ciutat i el camp han quedat desdibuixats i les activitats urbanes i rurals es barregen. **Ciutat difusa**

Polígons industrials

Àrea metropolitana de Barcelona

Àrea metropolitana de Tòquio

Les noves ciutats s' han acompanyat de nous espais. Així a les grans ciutats han aparegut nous espais de comerç i oci coneguts com a **centres comercials**. Aquests centres de consum, col·locats en molts casos enmig de territoris amb equipaments comunitaris escassos, actuen com a espais de sociabilitat i de relació interpersonal. Són punts de referència.

Els centres comercials són molt atractius per a tot mena de públic a causa del gran nombre d' establiments que apleguen i de la gran varietat e productes que ofereixen.

Centre comercial a Toronto. Canadà.

A les grans ciutats també és habitual trobar les **àrees de negoci:**

- Espai dedicat a allotjar oficines i les principals activitats financeres i comercials. (CBD Central Business District)
- Ubicat en els eixamples o als voltants de les grans vies de comunicació
- A vegades es troben en els centres històrics
- Habitualment són espais amb edificis de nova construcció i força alts; el preu de la zona és elevada.

Pekin

Londres

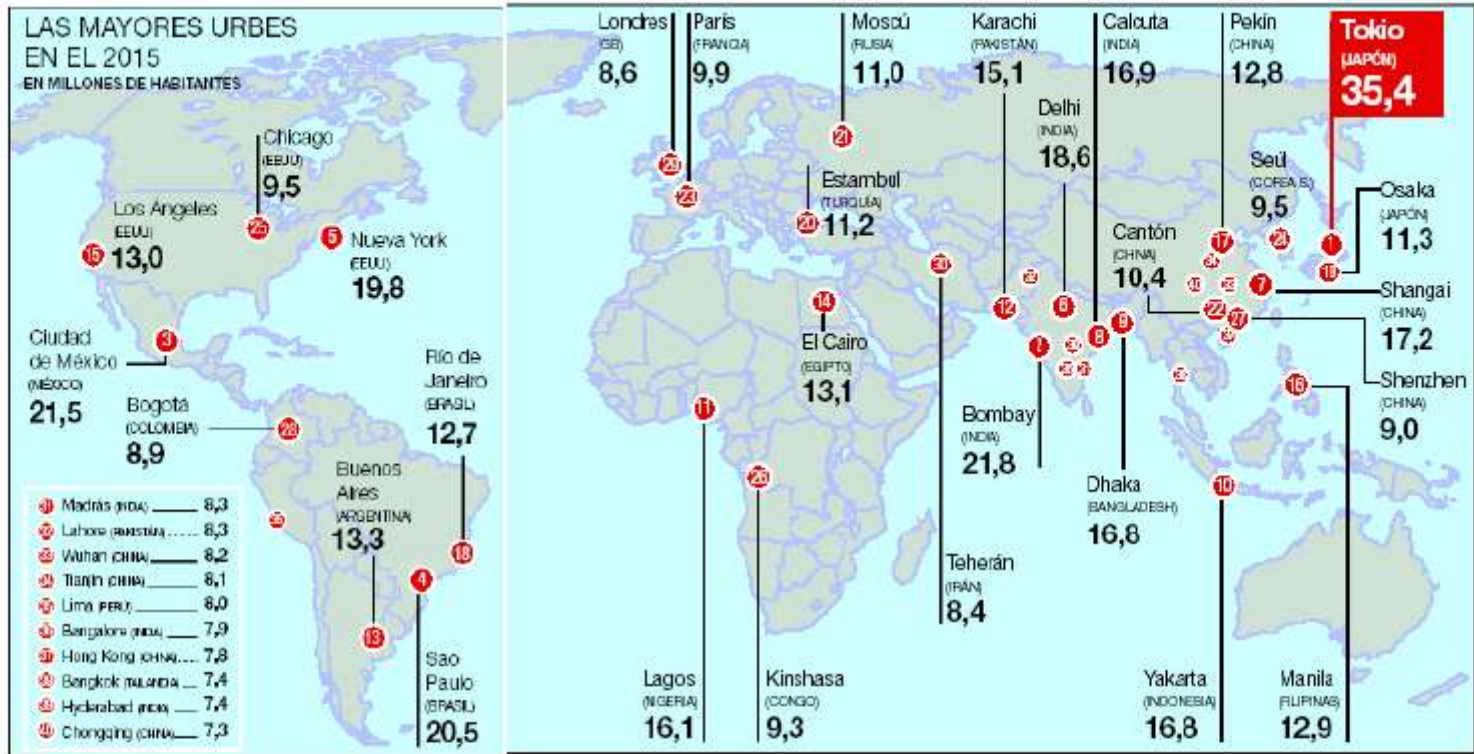
6. UN MÓN DE GRANS CIUTATS

Les **grans ciutats** del món es caracteritzen per:

- A) Ser aglomeracions urbanes enormes.
- B) Ser competitives entre elles, establint-se una jerarquia segons la seva importància.
- C) Mantenir moltes desigualtats internes.
- D) Tenir un nivell alt de desenvolupament

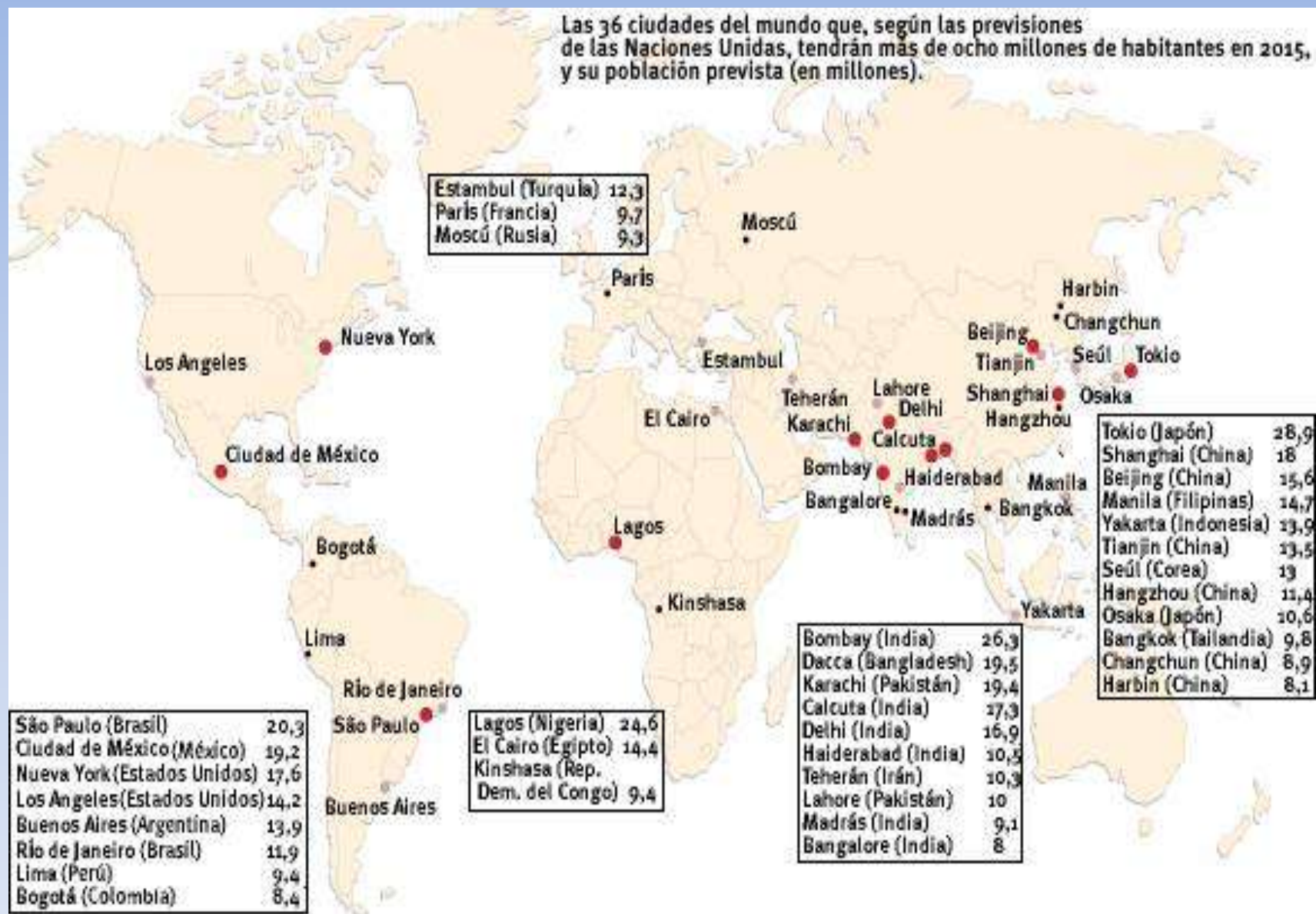
La població urbana al món

El 1992, 13 ciutats superaven els 10 milions d'habitants. El 2005, 4 ciutats superaven ja els 20 milions.

La previsió per el 2015, ens parla de 25 megaciutat (22 al Tercer Món, 18 a Àsia). La principal, amb més de 30 milions, serà Tokio (Tokio – Yokohama – Nagoya – Kyoto – Osaka - Kobe).

Las 36 ciudades del mundo que, según las previsiones de las Naciones Unidas, tendrán más de ocho millones de habitantes en 2015, y su población prevista (en millones).

São Paulo (Brasil)	20,3
Ciudad de México (México)	19,2
Nueva York (Estados Unidos)	17,6
Los Angeles (Estados Unidos)	14,2
Buenos Aires (Argentina)	13,9
Río de Janeiro (Brasil)	11,9
Lima (Perú)	9,4
Bogotá (Colombia)	8,4

Lagos (Nigeria)	24,6
El Cairo (Egipto)	14,4
Kinshasa (Rep. Dem. del Congo)	9,4

Bombay (India)	26,3
Dacca (Bangladesh)	19,5
Karachi (Pakistán)	19,4
Calcuta (India)	17,3
Delhi (India)	16,9
Haiderabad (India)	10,3
Teherán (Irán)	10,3
Lahore (Pakistán)	10
Madrás (India)	9,1
Bangalore (India)	8

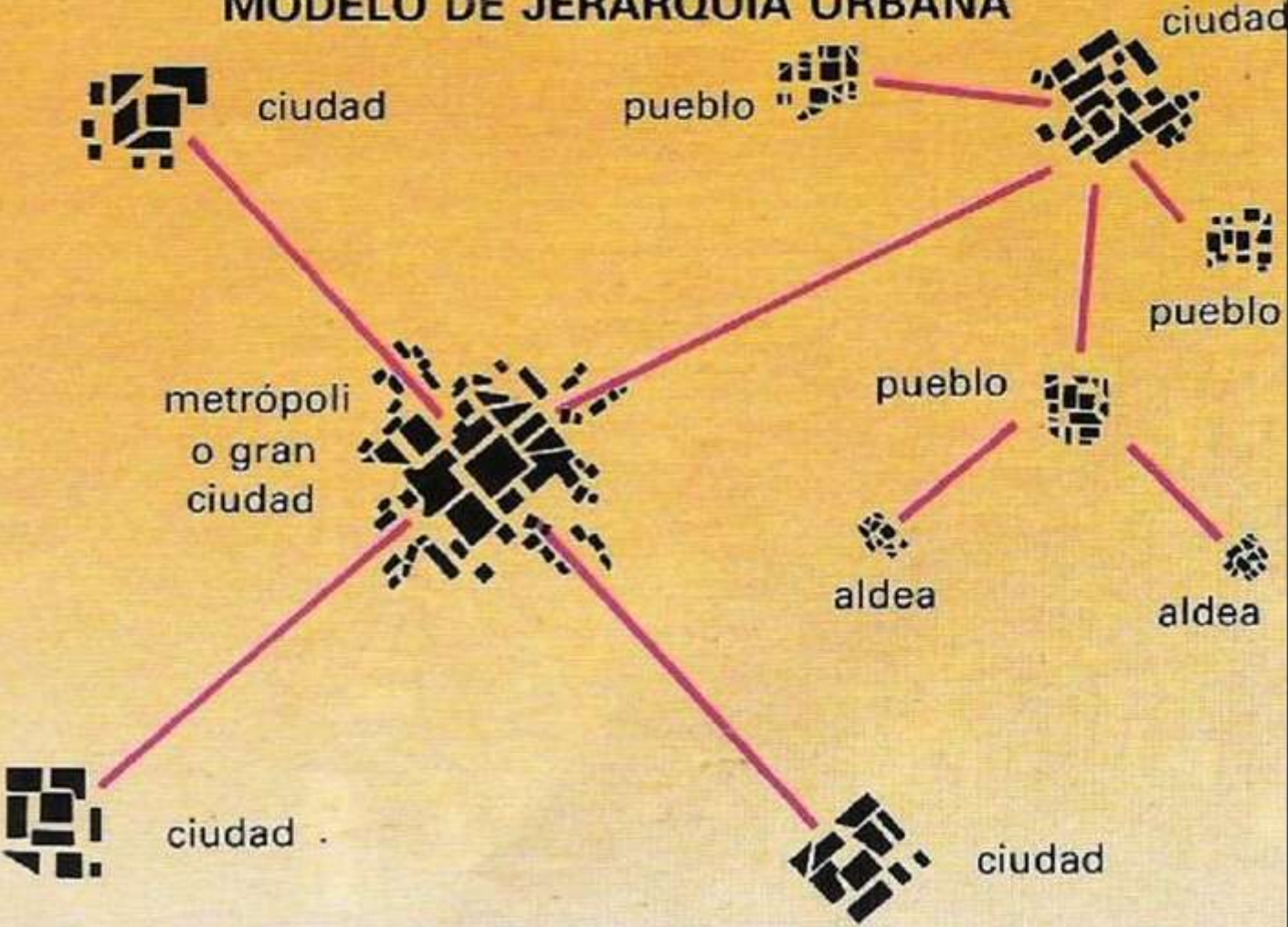
Tokio (Japón)	28,9
Shanghai (China)	18
Beijing (China)	15,6
Manila (Filipinas)	14,7
Yakarta (Indonesia)	13,9
Tianjin (China)	13,5
Seúl (Corea)	13
Hangzhou (China)	11,4
Osaka (Japón)	10,6
Bangkok (Tailandia)	9,8
Changchun (China)	8,9
Harbin (China)	8,1

b) Les ciutats estan unides entre elles i formen **xarxes urbanes**. Al món actual, totes les xarxes urbanes es troben interconnectades i formen una xarxa global que té les grans ciutats com a **nodes** o punts de connexió i això fa que aquestes ciutats siguin llocs privilegiats.

A escala mundial la jerarquia urbana distingeix quatre nivells bàsics:

- **Metròpolis globals:** tenen efectes directes i tangibles en temes mundials, no només en l' àmbit social i econòmic, també en termes culturals i polítics.
- **Metròpolis mundials.**
- **Metròpolis nacionals:** exerceixen influència sobre la resta de territori estatal i estan relacionades amb altres ciutats a escala mundial.
- **Centres regionals i comarcals:** capitals de regió, relacionades amb les metròpolis estatals i que exerceixen la seva influència sobre extenses àrees de caràcter regional.

MODELO DE JERARQUÍA URBANA

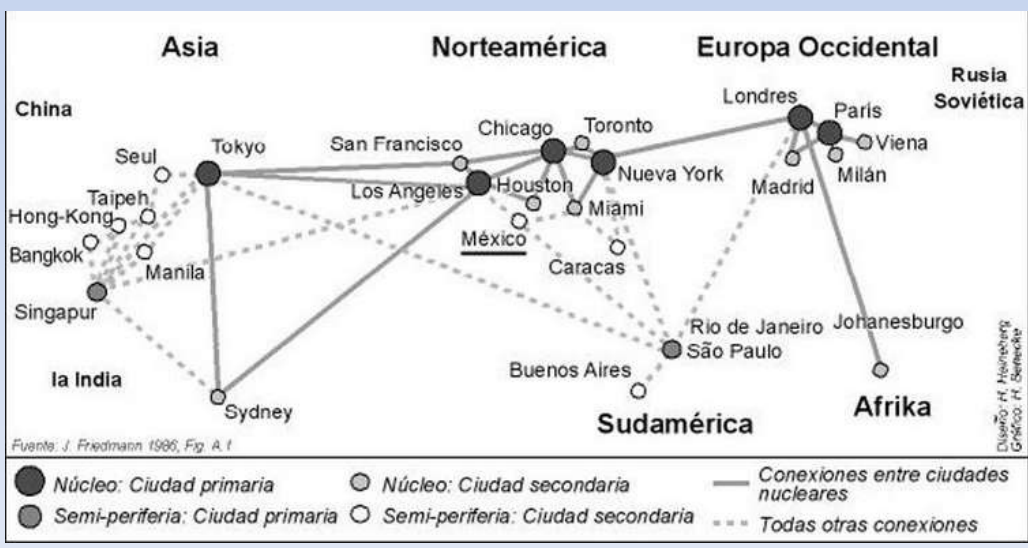
JERARQUIA DE CIUTATS MUNDIALS

Les xarxes urbanes es poden estudiar a nivell mundial, d'un país o d'una regió. Les ciutats que formen la xarxa tenen importància o jerarquia diferent.

- ciutat primària
- ciutat primària semiperifèrica
- ciutat secundària
- ciutat secundària semiperifèrica
- connexions entre ciutats primàries
- - - altres connexions

© I.C.L.

Fuente: J. Friedmann 1986, Fig. A.1

- Núcleo: Ciudad primaria
- Núcleo: Ciudad secundaria
- Semi-periferia: Ciudad primaria
- Semi-periferia: Ciudad secundaria
- Conexiones entre ciudades nucleares
- - - Todas otras conexiones

Diseño: A. Hübner; Gráfico: A. Serrada

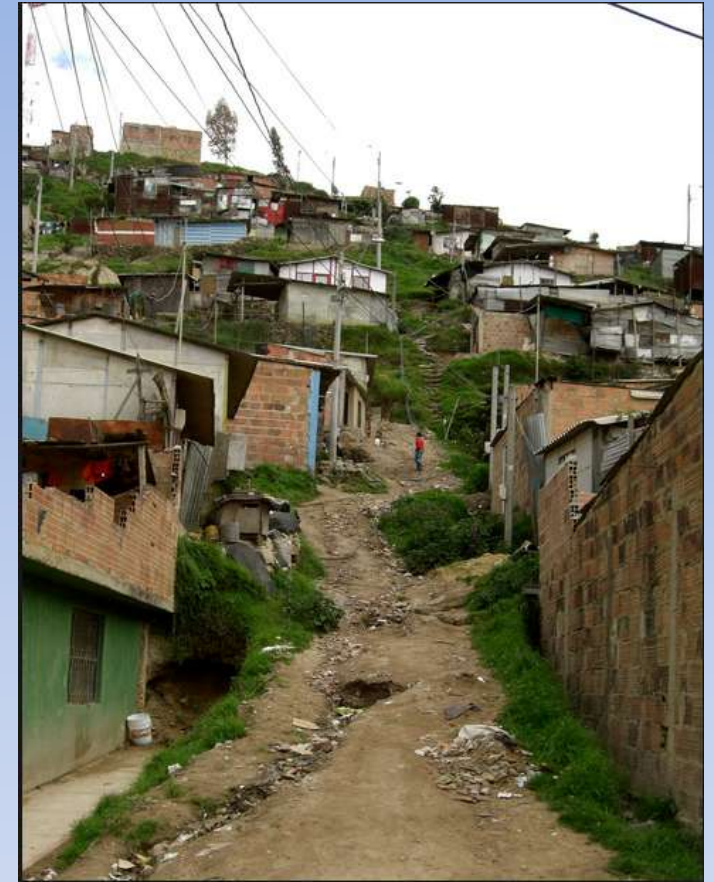

Eixos de desenvolupament urbà, referits a l'espai on una sèrie de ciutats entren en contacte, vinculades pel tipus d'activitats econòmiques que desenvolupen i per les xarxes de transport.

c) Desigualtats: igual que unes ciutats ocupen un lloc privilegiat respecte d'altres, dins d'una mateixa ciutat, unes zones estan per damunt d'unes altres. En els darrers anys s'han accentuat les desigualtats socials i territorials dintre de les ciutats. Les diferents zones residencials que hi ha a les ciutats reflecteixen la situació econòmica de les persones que hi viuen.

De vegades es recuperen espais, sobretot al centre històric, que acaben convertint-se en espais de luxe que atreuen residents amb un nivell de vida elevat i obliguen, degut a la pujada dels preus, als seus habituals residents a abandonar aquest sector i buscar barris econòmicament més assequibles. Aquest procés és conegut com a **elitització**.

També hi ha barris que es deterioren per la manca d'inversions, on queden relegades les persones amb pocs recursos.

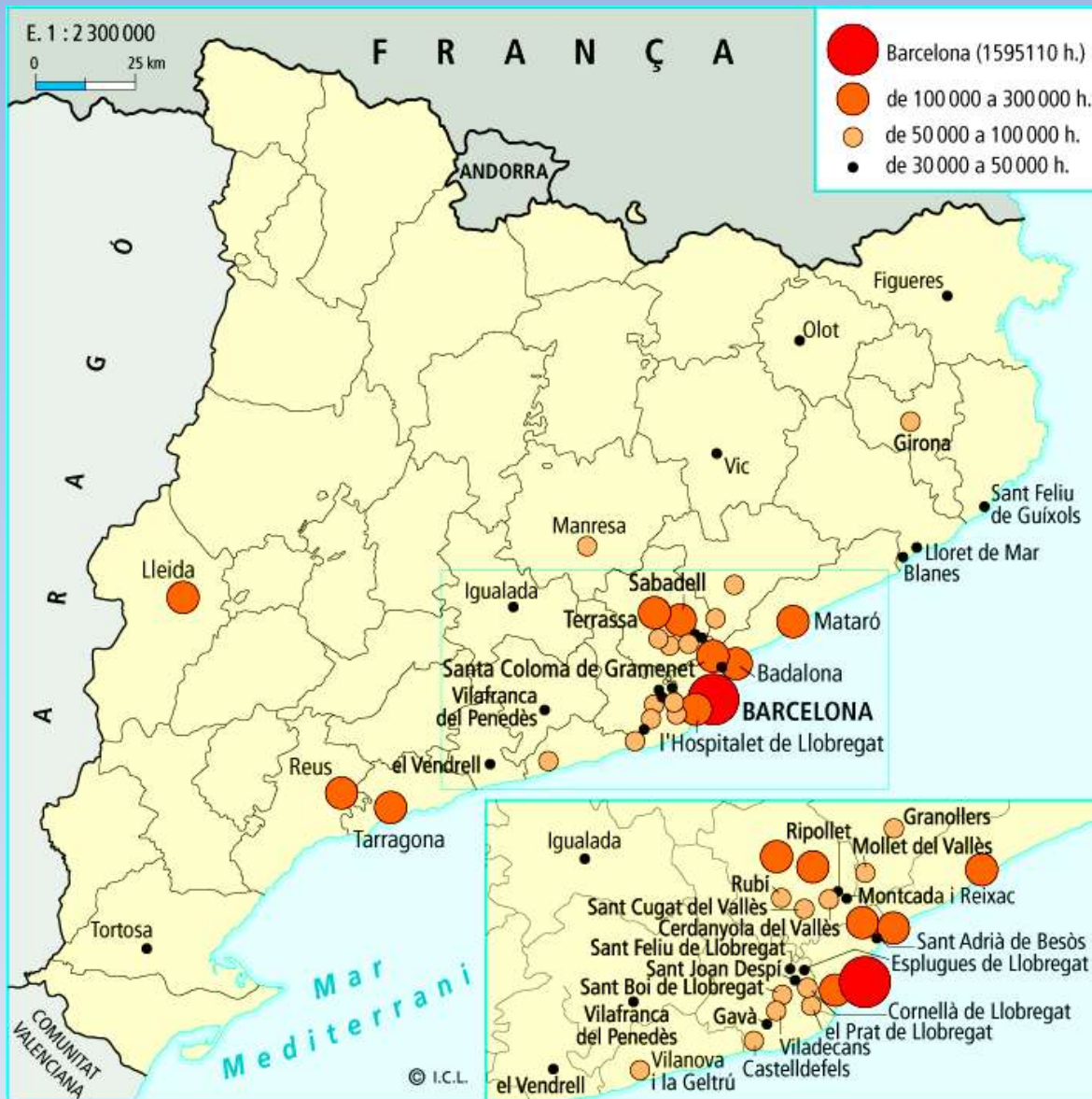
Colòmbia.
Bogotà

7- EL CAS CATALÀ

- A mitjan segle XIX els **processos d'industrialització** introduïren molts canvis a les ciutats catalanes. La forta immigració que va venir del camp per treballar a les fàbriques creà una gran falta d'habitatges i d'equipaments.
- Moltes ciutats projectaren **plans d'eixample** per organitzar de manera ordenada el creixement de les ciutats.
- Entre el 1950 i el 1975 a Catalunya es produí un altre moment de gran **expansió industrial** que afavorí l'arribada de molts treballadors, ara provinents de la resta de l'Estat.
- Són d'aquesta època molts dels **polígons industrials i residencials** que avui hi ha a Catalunya.

- Des de mitjan segle XX Barcelona s'estengué més enllà del seu municipi fins a constituir una **conurbació** o **contínuum urbà** amb altres localitats veïnes.
- A més, la seva influència funcional també s'anà escampant fins a configurar una regió metropolitana molt important.
- Tot i el pes que té Barcelona dins la seva **regió metropolitana** hi ha diverses ciutats que fan un paper molt important en l'equilibri del sistema urbà metropolità.
- A Catalunya també hi ha altres ciutats que articulen la **xarxa urbana catalana**: Girona, Lleida i el triangle Tarragona-Reus-Valls concentren moltes funcions urbanes.

Nuclis urbans de Catalunya

8. ELS PRINCIPALS PROBLEMES DE LES CIUTATS

- a. **Transport**: excessiu ús del mitjà de transport privat => greu problema
El trànsit és caòtic a les ciutats a certes hores. Hi ha problemes d'aparcament i de contaminació ambiental (acústica i atmosfèrica). És necessària una bona xarxa de comunicacions viària i el seu manteniment.
- b. **Infraestructures**: les ciutats necessiten d'altres infraestructures a més de les del transport. Sistemes de conducció d'aigua i gas, sanejament i recollida de residus, línies elèctriques, xarxes de telefonia i televisió, hospitals, escoles, instal·lacions esportives,...
- c. **Proveïment**: la ciutat necessita abastir-se d'aliments i aigua. La producció es fa fora de la ciutat, en zones rurals o zones rururbanes. Pel que fa a l'aigua, cal crear una xarxa de canals, potabilització i bombeig i mantenir-la. No tothom té el mateix accés a l'aigua. Un de cada 4 habitants del planeta està afectat per l'escassetat d'aquest bé. A més, una mala separació de les aigües (potable/residuals) pot donar lloc a la contaminació. El consum d'aigua contaminada pot provocar malalties importants.
- d. **Fonts d'energia**: les indústries, les llars, els comerços... Necessiten energia. Cal transformar-la, distribuir-la i mantenir les xarxes.

e. **El medi ambient:** un dels problemes més greus que afecta a les ciutats és la contaminació. L'atmosfèrica és de les més preocupants. Està provocada pel trànsit, les indústries, els sistemes de calefacció i de refrigeració... Es crea un microclima urbà, amb una temperatura més alta a causa de l'efecte hivernacle.

Una altra, no menys greu, és l'acústica. L'ús de transports públics reduiria qualsevol tipus de contaminació, millorant la qualitat urbana i produint-se un l'estalvi energètic.

L'avenç de la urbanització va lligat a la desforestació i la manca zones verdes. L'absència de boscos i de zones amb vegetació prop de la ciutat pot alterar les temperatures fins a modificar el clima local i el règim de precipitacions.

També problemàtica és l'eliminació dels residus: a les ciutats es dona un consum massiu que provoca una gran acumulació de residus sòlids que sovint són difícils de tractar. Per problemes de pressupost o per manca d'infraestructures, hi ha ciutats amb abocadors a cel obert. Això lliga amb pudors, contaminació del subsòl, proliferació de rosegadors i malalties, ...

